

RĂSPUNSUL COLECTIVIST AL ANILOR 30

I. Noica și naufragiul politic al „Tinerei Generații“

După primul război mondial, România este, printre statele vecine cu U.R.S.S., țara în care se dezvoltă una din cele mai populare mișcări naționaliste și antisemite din zonă — Garda de Fier¹. Și tot aici, mai mult decît în alte părți, organizația de extremă dreaptă atrage o parte importantă a elitei intelectuale. Dar, deși ascensiunea mișcării a fost spectaculoasă în anii 1930, „naționalismul revoluționar“ al Gărzii de Fier n-a izbutit să triumfe într-o țară unde naționalismul tradițional va dovedi că are rădăcini adînci. Radicalismul Gărzii are de înfruntat ostilitatea conservatoare a lui Carol al II-lea, care-i declară un război deschis și care, în parte pentru a o contracara, instaurează în 1938 dictatura regală și suspendă Constituția democratică din 1923. Mișcarea se lovește după aceea de autoritarismul generalului (apoi mareșalului) Antonescu, care ajunge la putere în toamna lui 1940, cînd țara fusese amputată de mai mult de jumătate din teritoriu (cedarea către U.R.S.S. a Basarabiei și Bucovinei, după un ultimatum, în iunie 1940; a Transilvaniei de Nord către Ungaria, în august, în urma dictatului de la Viena).² La cîteva luni după ce-i integrase în guvern pe legionari — care își înmulțesc jafurile și violențele —, Antonescu, om al disciplinei și ordinii, pune capăt acestei colaborări cu sprijinul armatei la 22 ianuarie 1941, printr-o confruntare sîngeroasă ce se soldează cu zdrobirea Legiunii.³ România devine un stat autoritar, cu o politică fondată, pînă în august 1944, pe strînsa colaborare cu cel de-al III-lea Reich.⁴ Însă acest eșec politic relativ nu

trebuie să ascundă enorma simpatie pe care mișcarea legionară și-a câștigat-o din partea unor straturi largi ale populației, a elitei în special, ceea ce transformă aventura „gardistă“ într-una din experiențele intelectuale cruciale dintre cele două războaie. Într-adevăr, influența Legiunii, predominantă mai întâi în mediul țărănesc, cuprinde la începutul anilor 1930 mediul urban. Își recrutează adepți din rîndul micii burghezii, printre funcționari, învățători și profesori, studenți, categorii extrem de fragilizate de Marea Criză Economică.⁵ Printre primii simpatizanți notorii proveniți din elita intelectuală, se află un număr de teoreticieni ai noii orientări ortodoxiste insuflăte naționalismului românesc de după război, de pildă teologul Nichifor Crainic⁶. Urmează curînd una din cele mai prestigioase „convertiri“ cu care s-a putut mîndri mișcarea legionară: cea a filozofului Nae Ionescu și a „grupului“ său, format din elementele cele mai dotate ale Tinerei Generații. La cursurile pe care, începînd din 1922, le ține la facultatea de filozofie din București, Nae Ionescu îi remarcă pe tinerii Mircea Eliade, E.M. Cioran, Constantin Noica, Mihail Sebastian, Mircea Vulcănescu și alții, invitîndu-i de altfel să colaboreze la ziarul *Cuvîntul*, al cărui director este. Apropierea de Garda de Fier, inaugurată prin noua orientare a ziarului, devine evidentă din toamna lui 1933. „Decembrie 1933 a fost, pentru întreg grupul nostru, o lună de tensiuni. Nae Ionescu nu-și mai ascundea acum fățișa ostilitate față de politica regală. Într-o serie de articole se împotrivesc guvernului Duca și atrăgea atenția asupra riscurilor pe care le comporta dizolvarea « Gărzii de Fier », act pe care el îl socotea nu numai ilegal, dar și inutil.”⁷ Anul 1933 este și anul primei întîlniri dintre profesorul de metafizică, adulat de discipoli, și Corneliu Zelea Codreanu, precum și anul venirii la putere a lui Hitler în Germania: „La sfîrșitul lui septembrie am avut o lungă convorbire cu Nae Ionescu. Se întorsese din Germania, părea foarte impresionat de « revoluția » care începuse acolo și credea că o revoluție asemănătoare va trebui să aibă loc și în România.”⁸ Din acel moment, Nae Ionescu se va afirma ca unul din principalii ideologi ai „mișcării” — rol pe care îl asumă pînă la moartea sa, în 1940. În prefața la cartea lui Vasile Marin și Ion Moța, legionari căzuți pe frontul spaniol, filozoful acceptă chiar că „nu ea [mișcarea] a venit la noi, ci noi ne-am apropiat

de ea în drumul nostru către revoluția națională.⁹ Din cauza luărilor de poziție ale filozofului, *Cuvântul* este interzis de autorități în mai multe rînduri. În 1938, însuși Nae Ionescu va fi închis pentru o perioadă de cîteva luni în lagărul de la Miercurea-Ciuc, alături de alte zeci de legionari.¹⁰ Așadar, în cursul anilor 30, într-o ordine mai mult sau mai puțin întîmplătoare, majoritatea reprezentanților Tinerei Generații, printre care și Noica, își vor urma maestrul spiritual sub drapelul legionarismului.

Nimeni nu descrie mai bine decît Eugen Ionescu uimitoarea trecere a Tinerei Generații de partea acestei violente și fanatice organizații de extremă dreaptă. Mărturia lui e cu atît mai remarcabilă cu cît el însuși a fost membru al organizației înainte ca acest proces de politicizare să-l îndepărteze de ea. În volumul său de memorii, sub mențiunea „În jurul lui 1940“, găsim o amintire ce evocă direct geneza piesei universal cunoscute, *Rinocerii*. O geneză cel mai adesea necunoscută de admiratorii dramaturgului, geneză la care Noica, a cărui mare „prefacere“ începe din 1938, și-a adus indirect contribuția:

Este ca și cum ar fi un păcat că nu sînt rinocer. [...] Iată un slogan rinoceric, un slogan de „om nou“ pe care un om nu-l poate înțelege: totul pentru Stat, totul pentru Națiune, totul pentru Rasă. Evident, lucrul acesta îmi pare monstruos. [...] Cum să fie pentru Stat, care nu este decît o mașină de administrat? Este o abstracțiune, sau mai degrabă este o mașină juridică, dar pentru rinoceri Statul a devenit un zeu. Cum este posibil așa ceva? Ce au putut pune în acest vid, cu ce au putut să-l umple, ce au putut să proiecteze în el? [...]

Discutam cu S. Discutam liniștiți. Apoi începem să vorbim politică. Evident este antinazist și contra Gărzii de Fier. Spune totuși: „Gărzile de Fier n-au dreptate. N-au dreptate în mai nici unul din puncte. Totuși, trebuie să admitem, și știți că nu sînt antisemit, trebuie să admitem că și evreii... etc... Știți că sînt contra Gărzilor de Fier. Totuși există la ei o exigență morală și spirituală care...“ Mă ridic îngrozit. Așa încep toți. [...]

Toți prietenii mei antifasciști au devenit cu totul fasciști, fanatici, fiindcă au cedat mai întîi asupra unui mic amănunt.¹¹[...]

Am asistat la mutații. Am văzut oameni transformîndu-se aproape sub ochii mei. [...] Eram din ce în ce mai puțin numeroși [...] Aceasta este geneza piesei.¹²

„Asta“ — originea *Rinocerilor* — se referă așadar la influența crescîndă a Gărzii de Fier în anturajul apropiat al lui Eugen

Ionescu, printre prietenii săi Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu. Îmbrățișînd fără rezerve ideologia legionarismului, și chiar contribuind, prin scrierile lor, la elaborarea doctrinei acestuia și la întărirea legitimității lui — ce voiau sau credeau ei că servesc de fapt?

Extraordinara fascinație exercitată de Legiune asupra acestui fragment strălucit al elitei intelectuale impune o scurtă prezentare a specificității ideologiei legionare. Fondată de un tînăr student din Iași, Corneliu Zelea Codreanu, mișcarea apare în 1927 sub numele de Legiunea Arhanghelului Mihail, spre a se dezvolta în cursul deceniului următor într-o largă mișcare politică de mase, botezată atunci Garda de Fier.¹³ Ideologia ei împrumută numeroase trăsături de la fascismul european: cultul elitei și al conducătorului, visul unei națiuni „epurate“ de elementele alogene și „corupătoare“, antisemitism și antibolșevism virulente, respingerea ordinii liberale, ura împotriva parlamentarismului. Dar „mișcarea“ se distinge și prin puternica amprentă religioasă, mistică și ortodoxă, prin cultul „purității morale“ și al sacrificiului pentru salvarea „Sfintei patrii“ — elemente ale unei misiuni „superioare“, invocate de legionari spre a-și justifica metodele extrem de violente.¹⁴

Trebuie insistat asupra ciudatului amestec ce caracterizează ideologia gardistă, și care-i face pe cei mai mulți specialiști ai perioadei să considere Garda de Fier una din cele mai singulare formațiuni politice din Europa interbelică. Singulară, mai întii, prin lipsa unui program politic sau economic clar definit. Legiunea are un singur scop, nașterea unui „om nou“, iar pentru a-l atinge vrea să lupte împotriva a tot ce este, în opinia ei, „evreiesc“. Pentru C. Z. Codreanu, ofensiva antiiudaică apare ca absolut prioritară. „Problema evreiască, scrie el în lucrarea sa destinată șefilor legionari, reprezintă pentru Națiunea Română cea mai mare primejdie pe care a cunoscut-o de la începutul istoriei sale.“¹⁵ Aceeași temă revine obsesiv aproape la fiecare pagină a cărții sale *Pentru legionari*: evreii ar domina atît lumea liberală, prin masonerie, cît și Rusia, prin bolșevism.¹⁶ Țelul lor principal: „să rupă legăturile dintre Cer și Pămînt“, să mîne popoarele „pe calea pierzaniei, să ruineze familia“, fără a uita, spune Codreanu, „otrăvirea poporului prin alcoolism și alte flageluri“. Eradicarea „pericolului“

evreiesc, crearea unui om nou: iată cei doi stâlpi ai doctrinei legionare despre stat. Așadar, în chip de program, o mistică a renașterii naționale, dominată de pilda conducătorului, numit „Căpitanul“ și care se considera el însuși trimisul Arhanghelului Mihail. Fanatic, modest sub aspect intelectual și (potrivit mai multor mărturii) foarte slab orator, Codreanu exercita totuși în jurul lui o adevărată fascinație. Celebrul istoric italian al religiilor și admirator fervent al Gărzii de Fier, Julius Evola, care-l vizitează la București în 1938, îl descrie astfel: „Atunci un grup de legionari se dă de o parte și vedem înaintînd către noi un tînăr înalt și svelt, purtînd pe chip o rară expresie de noblețe, de cinste și de energie: ochii cenușii, fruntea înaltă, însuși arhetipul ariano-roman. Totuși, în amestec cu aceste trăsături virile, expresia lui are ceva contemplativ și mistic“; și Julius Evola se bucură de capacitatea „Căpitanului“ de „a se ridica atît de hotărît din planul contingentelor spre a pune pe baze cu adevărat spirituale o voință de înnoire politico-națională.“¹⁷

Acest puternic accent pus pe etic și pe religie, prezent în discursul ca și în stilul mișcării, reprezintă una din principalele ei trăsături originale. Mistica sîngelui, cultul „Pămîntului și al morților“ aveau drept simbol un săculeț din piele conținînd „sfînta țărîină udată de sîngele strămoșilor“ pe care fiecare legionar confirmat trebuia să-l poarte la piept, cel mai adesea lîngă cruce. Stilul acesta îi făcea să semene cu niște cruciați din alte vremuri, ce preferau, în locul mijloacelor de propagandă clasice, lungi cavalcade prin cîmpie. Dar metoda lor predilectă, aplicată într-un spirit întotdeauna „sacrificial“, a rămas pînă la capăt practicarea terorii individuale și „lichidarea“ prin crimă a „trădătorilor neamului“.¹⁸

Printre membrii Tinerei Generații, inclusiv la Noica, argumentele „spiritualiste“ ocupă un loc central în pledoaria prolegionară. Revoluția preconizată de Garda de Fier, ca și experiențele din Italia și Germania le par începutul unei opere de înnoire spirituală, calea unei transformări morale a omului. În toate textele sale din epocă, Mircea Eliade nu încetează să insiste asupra semnificației profund creștine a Legiunii, propunînd astfel un nou model revoluționar: „Cred în această biruință [a Legiunii] pentru că, înainte de toate, cred în biruința duhului creștin. O mișcare

îzvorită și alimentată de spiritualitatea creștină, o revoluție spirituală care luptă în primul rînd împotriva păcatului și a nevredniciei — nu este o mișcare politică. Ea este o revoluție creștină.¹⁹ Ca și Eliade, Cioran salută în tineretul legionar ascensiunea unei „noi aristocrații”²⁰ și nu ezită să-l compare pe noul său șef cu mesia. „Căpitanul a dat românului un rost. [...] Înainte de Corneliu Codreanu, România era o Sahară populată. Cei aflați între cer și pămînt n-aveau nici un alt conținut decît *așteptarea*. Cineva trebuia să vină.”²¹ Tînărul filozof, aflat la Berlin și la München între 1933 și 1935 ca bursier al Fundației Humboldt, își descoperă de asemeni, începînd cu 1933, o pasiune exaltată pentru Hitler: „Nu există om politic în lumea de astăzi, care să-mi inspire o simpatie și o admirație mai mare decît Hitler. [...] Meritul lui Hitler este de a fi răpit spiritul critic unei națiuni.”²² Vocea lui Noica, așa cum am spus, nu se alătură public la corul „misticiei legionare” decît începînd din 1938, cu un net crescendo în vara lui 1940 și un punct culminant în toamna aceluiași an, cînd lui Antonescu i se conferă titlul de *Conducător* al statului, decizie urmată peste zece zile, la 14 septembrie, de crearea statului național-legionar.

În ce-l privește pe Noica: trebuie considerat sprijinul său ca o primă expresie, practică și politică, a filozofiei sale? Desigur, gîndirea noiciană e pe atunci abia la primii pași, dar nu e mai puțin adevărat că majoritatea temelor de mai tîrziu sînt prezente chiar din primele sale lucrări (mai ales în *De Caelo*) și în numeroase eseuri din epocă ce nu sînt destinate direct propagandei (vom reveni asupra lor). De aceea, ni se pare că încrederea totală pe care tînărul Noica o manifestă, la sfîrșitul anilor 30, în speranța de înnoire întruchipată de Legiune nu poate fi redusă la un simplu capriciu, la ceva de genul unei rătăcirii subite: adică, Noica, sub efectul unei inexplicabile isterii, ar fi deviat brutal de la subiectul său filozofic inițial, spre a se reîntoarce după o scurtă pauză, cumințit, la studii de natură mai academică. Este ipoteza pe care înclină s-o acrediteze Alexandru Paleologu atunci cînd insistă pe caracterul tardiv, trecător și spontan al aderării lui Noica la Garda de Fier. „Noica, își amintește Paleologu, era mai reticent. Prietenii îi spuneau: «Vino să vezi, vino să-i ascuți, nu sînt cum credeam noi, niște barbari și niște sălbatici. Nu, sînt oameni cultivați, idea-

liști, care visează o purificare a societății, prin violență, e adevărat, dar nu există schimbare radicală fără luptă etc. » Noica spunea: « Nu, filozofia mea vine de la Descartes și Kant, nu coincide cu mistica voastră exaltată. » Preciza totuși că, în cazul în care « căpitantul » Codreanu ar fi asasinat, va adera la mișcare în semn de protest.²³ Urmarea o cunoaștem: în timp ce filozoful se află la Paris pentru a-și termina teza despre Kant, Codreanu este arestat, judecat, apoi, din ordinul regelui Carol al II-lea și sub pretextul unei încercări de fugă de sub escortă, este lichidat pe 30 noiembrie 1938. Faimoasa telegramă de aderare a lui Noica „în semn de protest“ vine câteva zile mai târziu. Să admitem. Putem însă aduce mai multe obiecții la această teză.

În primul rând, sprijinul adus de Noica ideilor lui Codreanu n-a fost atît de abrupt pe cît lasă de înțeles „versiunea telegramei“. Ca să ne convingem, e suficient să citim anumite articole din anii 33–34. Găsim în ele, deja, o retorică pătrunsă adînc de xenofobie. De pildă în articolul intitulat „Noi și cultura străină“, în care publicistul de douăzeci și patru de ani se arată exasperat de influența culturii franceze în România: „Trebuie înțeles o dată pentru totdeauna că nu ne mai putem mulțumi să evoluăm în umbra unei singure culturi, chiar strălucitoare.“²⁴ Acest crez se politizează în cursul anului următor. În 1934, într-un articol intitulat „Să nu copiem străinătatea!“, Noica se întrebă ce model de organizare politică s-ar potrivi „istoriei“, „culturii“, „prezentului“ românesc, sau „esenței naționale“.²⁵ Aceeași preocupare este explicit asociată, în alt text, cu prezența „invadatoare“ a străinilor în România. Acest text merită citat pe larg:

Este un fapt incontestabil că în multe consilii comunale, în multe instituții publice și, în general, aproape peste tot în provinciile alipite, numărul slujbașilor străini — de cetățenie și suflet străin — este mare, cîteodată chiar covîrșitor de mare față de numărul slujbașilor români.

Acum, dacă există cineva care să fie mulțumit cu această stare de lucruri, n-are decît s-o spună. S-ar putea, într-adevăr, să existe buni români cari să judece cam în felul următor. Minoritarii trebuiesc asimilați pe cît posibil; dar procesul acesta nu se poate realiza decît lăsîndu-i să participe la viața românească, iar nu izolîndu-i și restrîngîndu-le drepturile. Deci să lăsăm străinii să ocupe orice slujbă ar vroi ei. Să lăsăm să se simtă aci la noi ca la ei acasă. Pînă la urmă tot noi avem să fim cei mai tari.

Mă rog, toate teoriile și punctele de vedere sînt posibile. Cu toate acestea, nu credem să existe prea mulți buni români cari să împărtășească punctul acesta de vedere.

Căci este un fapt: prezența străinilor la anumite posturi nemulțumește mult păturile românești, care se văd lăsate de o parte în propria lor țară. Și, de altfel, nemulțumirea aceasta nu e numai firească, e și istorică aci în țara noastră, pentru a vorbi așa.

Într-adevăr, drama istorică a românului a fost de a avea de luptat întotdeauna cu străinul. Românul s-a luptat cu turcii, cu rușii, cu austriecii, cu ungurii etc. E prea adîncă lupta trecutului pentru a nu fi resimțită și astăzi. Românul are o indispoziție atavică față de străinul care îi mănîncă pîinea.²⁶

Suspiciunea tînărului Noica față de evrei — a căror îndepărtare din viața publică o va recomanda pe față în 1938 — se exprimă și ea încă din 1934. Astfel, într-un articol despre „morală internațională“, el se miră că hitlerismul poate fi întîmpinat cu atîta ostilitate de opinia publică britanică: aceasta, regretă el, „crede ce i se spune. Dacă i se vorbește despre « atrocitățile » din Germania, ea e dispusă să ia lucrurile în serios. Oamenii își uită de ale lor și vin și asistă la o întrunire de protestare. Iar întrunirea nu e făcută, ca în Statele Unite, de evrei sub firmă americană, sau, ca în Franța, la celebra sală Wagram, de alți evrei, sub firmă franceză.“²⁷

În al doilea rînd, în articolele sale de presă și în discuțiile radio-difuzate de după moartea lui Codreanu, Noica nu se va mulțumi să denunțe circumstanțele a ceea ce într-adevăr a fost un asasinat (în noiembrie 1938, Carol al II-lea a folosit împotriva lui Codreanu metoda criminală inaugurată chiar de Codreanu în 1927). Între 1938 și 1940 Noica se pronunță pentru *ansamblul* unui corp de doctrină la care aderă în mod explicit și entuziast. Declară că se recunoaște din punct de vedere filozofic în ideile mișcării legionare, al cărei proiect îi pare a răspunde, din toate punctele de vedere, cerințelor prezentului. Își investeste în luptă întreaga autoritate morală și intelectuală. De aceea, pentru a descrie prestația ideologică a lui Noica, termenul de „magisteriu“ este probabil mai potrivit decît imaginea, mai puțin gravă, a unei telegrame scrise la mînie și ținînd de un anume teribilism adolescentin.

„Un magisteriu neștiut“: e titlul capitolului legionar din biografia lui Noica, tratat cu evidentă bunăvoință — o precizăm din capul

locului — de Claudio Mutti, actuala figură emblematică a dreptei italiene radicale, într-o lucrare tradusă recent în franceză.²⁸ Dar cel puțin această carte nu încearcă să minimalizeze angajamentul lui Noica. Filozoful a fost cu adevărat și pe față „pană a Arhanghelului” — adică membru al Legiunii — din ianuarie 1938 (cu aproape un an înainte de asasinarea lui Codreanu) pînă la sfîrșitul anului 1940, respectiv pînă la zdrobirea Legiunii și scoaterea ei în afara legii. Nașterea unui alt om, a unui „om nou” și responsabil, total devotat unei noi Românie — iată idealul pe care, crede filozoful, îl întrupează doar Legiunea, în măsura în care țelurile ei, vizînd chiar transformarea individului, se situează dincolo de joasele preocupări gestionare ale politicii tradiționale. Începînd din 1938, Noica își mobilizează întreaga forță de persuasiune spre a-i convinge și pe compatrioții săi. „Fiți înfricoșător de buni!”, urmînd pilda tinerilor legionari, îi îndeamnă el în al doilea editorial din *Buna Vestire* (ziarul „mișcării”), la 10 septembrie 1940. Nimic din acest text, scris la perfectul compus, nu confirmă teza „iluminării” subite, fiecare frază autorizînd, dimpotrivă, presupunerea că Noica dezvăluie în sfîrșit fondul gîndirii sale despre Garda de Fier, ca pe o opinie îndelung reținută, însă formată de ani de zile:

Legiunea n-a vroit să facă altă Românie. Ea vroit să fie altă Românie. [...]

De făcut o altă țară o poate și stăpînirea străină. De făcut o altă țară o pot face și 200 de tehnicieni elvețieni, pe cari i-am tocmit să ne gospodărească. Dar nu vedeți că e vorba și de altceva decît de șosele, sonde și spitale? Nu vedeți că e vorba și de România duhului, înainte de celelalte, de România duhului? [...]

Legiunea a înțeles să facă o altă țară, prin desăvîrșirea tipului de om dinlăuntru ei. Cine este bun face binele în chip firesc. Iar Legiunea a vroit această minune românească, să ridice o generație cară să facă binele în chip firesc.

Înțelegeți tot miracolul acesta al unui tip de român care, prin simpla sa prezență, să fie înfăptuitor și binefăcător? Așa l-a vroit conducătorul de totdeauna al mișcării legionare; așa îl vrea conducătorul ei de azi; drept un tip de român atît de pur, încît actul lui de prezență să oblige. Să oblige materia să i se supună.²⁹

Predicile filozofului-prozelit, nelipsite din pagina întâi, se succed într-un ritm cotidian: „Ești necinstit în sufletul tău“ (11 septembrie), „Pentru cel care nu înțelege“ (18 septembrie), „Ierusalime, Ierusalime...“ (19 septembrie), „Chemarea Axei“ (29 septembrie), „Electra sau femeia legionară“ (2 octombrie), „Sînteți sub har!“ (4 octombrie) etc. Ca ton, aceste editoriale febrile marchează neîndoiește o apoteoză în comparație cu textele anterioare. În ce privește fondul însă, discursul se înscrie în prelungirea eseurilor anterioare anului 1940. În prelungirea, bunăoară, a acestei tirade din septembrie 1938 — precedînd cu două luni moartea lui Codreanu — unde afirmă că „tocmai barbaria, tocmai ceea ce pare necivilizat astăzi prefigurează triumful de mîine. Cînd vezi atîtea spirite protestînd, în numele civilizației, în numele ordinii, în numele inteligenței, împotriva a ceea ce e viu, a ceea ce e tînăr astăzi, poți fi sigur că ele nu înțeleg nimic. E ceva *sănătos* în rezerva față de inteligența goală: e ceva semnificativ în trăirea aspră a naționalismelor, e ceva triumfător în primatul subiectivității. [...] Să acceptăm nepăsători acuzația de barbarie. Așa cum ar accepta-o ascetul.“³⁰ Cu un an înainte, în *De Caelo*, Noica formula deja diferența dintre colectivismul „bun“ și cel „prost“, diferență ce va juca un rol central în pledoaria specific prolegionară pe care o dezvoltă trei ani mai tîrziu. Pe scurt, colectivismul „bun“ — pe care Noica îl va așeza, în 1940, în centrul doctrinei legionare — ar fi cel care „nu păcătuiește contra adevăratului individualism“, fiind compatibil și cu noțiunea de elită. Colectivismul bun îl înobilează pe individ chemîndu-l să se jertfească nu în profitul vreunei „puteri anonime“ (știința, umanitatea, massa), ci în folosul unei dimensiuni intrinseci a propriei existențe — adică în folosul comunității sale naționale, arată Noica încă din 1937.³¹ Astfel, în *De Caelo* este deja configurată legătura dintre problema individului, vina gîndirii științifice moderne de a fi născut în el sentimentul că „nu înseamnă nimic prin el însuși“, nici în planul naturii, nici în alt plan³², și soluția colectivistă, perspectiva unei aderări necondiționate la grup.

A treia obiecție la teza esenței „contestatare“ a angajamentului politic al lui Noica: dacă ar fi fost motivat numai de apărarea principială a „persecuțiilor“ (de către poliția regală), venirea

triumfală la putere a legionarilor, în toamna lui 1940, ar fi trebuit să-i domolească elanul. Or tocmai în acel moment Noica accede la cea mai mare funcție ocupată de el în cadrul organizației: redactor-șef al organului de presă național, *Buna Vestire*. Mai multe portofolii ministeriale sînt încredințate liderilor Legiunii, pe care Antonescu îi scoate din pușcării după ce l-a silit pe regele Carol al II-lea să abdice și a luat titlul de *Conducător* al statului. Horia Sima, numit șef al mișcării după moartea lui Codreanu, devine vicepreședinte al Consiliului.³³ Teroarea Gărzii de Fier cuprinde țara.³⁴ Or, nu numai că Noica n-are nimic de obiectat față de crima și arbitrarul ce domneau atunci în orașele României, dar le mai și justifică, fără să riște, ce-i drept, mare lucru, de vreme ce principalii instigatori erau în fruntea țării: „Unde sînt actele de violență, sau pur și simplu de huliganism și indisciplină ce le-au fost reproșate legionarilor?“, întrebă el în textul din 21 septembrie. „Căci violența nu ține întotdeauna de orbire; ține, uneori, de setea purității. Căpitanul și Moța au lovit. Mulți dintre cei de tot buni au lovit. Dar au lovit fiindcă gestul lor avea un sens purificator pentru sufletul neamului.“³⁵ Cinci zile mai tîrziu, Noica va compara rejudecarea procesului Codreanu cu procesul Ioanei d'Arc.³⁶ În altă parte, insistă pe sensul „sacrificial“ al responsabilităților guvernamentale asumate de Legiune, subliniind, cu Eliade, că „revoluția legionară n-a fost niciodată făcută împotriva cuiva, ci pentru valorile spiritului“. Drept dovadă: „Nimeni în afara Căpitanului n-a reușit, „în istoria României, să ridice atîția oameni gata de jertfă“. Și își îndeamnă cititorii: „Lăsați-vă voi transformați de Legiune!“³⁷ În toate scrierile sale din epocă, Noica n-a încetat s-o repete: doar o Românie integral legionară va putea scoate țara din letargie smulgînd-o din inerția unei tradiții vegetative și marginalizante.

Observăm, în aceste texte, puternica recurență a temei „spirituale“ și religioase, întotdeauna strîns legată de tema națională. Intrat parcă în transă, Noica declară la 24 octombrie, în plină guvernare legionară: „Nu sînteți sub Lege, sînteți sub har. De ce se potrivesc atîț de isbitor unele din cuvintele biblice marei noastre aventuri românești? [...] Horia Sima nu pune impozite pe lefuri: pune în mișcare sufletele. [...] Legile sînt pentru lumile care

trăiesc pe compartimente, dar n-are să coordoneze nimic. Comunitatea românească își găsește astăzi un principiu de unitate. [...] De ce se potrivesc atât de isbitor unele din cuvintele biblice marei noastre aventuri românești? Pentru că este o aventură în spirit.³⁸ Până și chemarea la lupta contra „străinului-parazit-și-corupător“ este legitimată în numele Sfântului Duh. Încă din 1937, când guvernul Octavian Goga – A. C. Cuza punea în aplicare una din primele legislații antievreiești din Europa, Noica — aprobând acele măsuri — scria un text în care încerca să arate diferența de nivel dintre antisemitismul conservator al guvernului Goga-Cuza și cel preconizat de Legiune:

Ce descoperea cuzismul? Descoperea în sînul societății românești un parazit. Acesta, beneficiar și în același timp falsificator al vieții noastre naționale, trebuia deci înlăturat. Sub diferite forme, pe diferite planuri, cu diferite arme de luptă, oricum apărea, el trebuia demascat, combătut, anihilat și, dacă se putea, înlăturat de-a binelea din sînul colectivității românești. Că această mișcare avea dreptate? se va vedea acum, în urma măsurilor ce va lua, dacă și cîtă dreptate a avut.

Ce descoperă legionarismul? Descoperea, după cît îl putem noi înțelege, așa de unde stăm, un parazit înăuntrul ființei românului. Va fi lovind legionarismul și în ticălosul acela din afară. Dar așa ceva e un rest cuzist în doctrina sa; remarcabil, în schimb, e faptul că știe să descopere pe ticălosul dinăuntru și că luptă împotriva-i. [...] Antisemite au știut să devină și celelalte partide. Am vroi în schimb să vedem un partid care să-și pună problema, doar să și-o pună, a înființării unui corp de 10 000 de oameni cu ținută morală exemplară.³⁹

În 1940, cîtuși de puțin tulburat de agravarea persecuțiilor antievreiești din România și restul Europei, Noica își menține punctul de vedere formulat cu doi ani mai devreme, chemînd, cu pasiune sporită, la implicarea generală și activă în procesul de „purificare“ națională:

Nu e de ajuns să spui: „Jos jidanii și înstrăinații“, ci trebuie să devii tu însuși un ins în stare să înfrunți pe străini și înstrăinați. Trebuie altă educație decît cea obișnuită a politiciii: una aspră, ostășească, tinerească.⁴⁰

Ce a determinat atracția simțită de Noica pentru mișcarea legionară — atracție oarbă și vinovată, cum o arată reconstituirea de mai sus —, dacă admitem că are cu adevărat vreo „logică“?

Desigur, o pistă ce merită aprofundată este aceea a înfîlnirii, ce pare a se fi produs atunci în mintea tînărului publicist, dintre propriul cîmp de preocupare filozofică — încă nesigur, dar deja critic față de o modernitate ce instaurează separarea subiectului de lumea obiectivă a științei — și cîmpul de preocupare istorică al noii generații din România interbelică. Ceea ce unește aceste două planuri ar fi căutarea unei formule în stare să asigure, într-un plan pozitiv (sau politic), viabilitatea unei duble negări. În formularea sa filozofică: cum să eviți, simultan, pericolul individualismului subiectivist, fondat pe ideea de autonomie, și care l-ar lipsi pe om de simțul responsabilității față de grup, și pericolul unui obiectivism ce ar instaura o „tiranie externă“ (tiranie pe care nu ar putea s-o instaureze națiunea ca entitate spirituală consubstanțială individului)? În respingerea acestei duble „aporii“, Noica întrevede deja posibilitatea de a-i reda individului sentimentul apartenenței sale, altfel spus sentimentul „vinii“⁴¹ (în măsura în care nu e un „prim început“). În formularea istorică: cum să respingi simultan modernitatea liberală și antimodernitatea conservatoare și reacționară? Sub influența ideilor lui Nae Ionescu (a cărei importanță va fi subliniată în continuare), colectivismul național i se va fi părut atunci lui Noica un posibil răspuns (nici individualist, nici coercitiv...) — abandonat sau cel puțin reformulat după război — la această dublă întrebare. Sau ca un mijloc de a realiza, în plan politic, un raport explicit cu comunitatea. Dar și ca o formulă capabilă să asocieze identitatea și istoricitatea („devenirea întru ființă“), sau să lege dimensiunea trecutului de cea a viitorului: idealul unei societăți absolut noi — de idealul adîncirii și promovării unei realități naționale specifice. Să fie acesta legionarismul lui Noica sau transpunerea politică a mișcării *întru* înainte de formularea ei efectivă?

În partea a treia a acestui capitol vom analiza anumite scrieri ale lui Noica din a doua jumătate a anilor treizeci, scrieri ce dovedesc, credem, ambiția tînărului filozof de a elabora o filozofie a colectivismului național ca răspuns la criza individualului și la o criză de civilizație ale cărei semne le vede peste tot. Se cuvine însă, într-o primă etapă, să delimităm mai bine contextul generațional, resorturile istorice mai generale, precum și datele unei

amibiții naționale — foarte interiorizate — care, la Noica, au putut preceda și alimenta decizia politică propriu-zisă.

II. Resorturile tentației fasciste

a) Interiorizarea fracturilor de după 1920 : unitateanațională mai presus de orice

Ralierea Tinerei Generații la revoluția legionară rămîne de neînțeles fără o cunoaștere prealabilă a stării de spirit pre-politice — amestec de ambiție nemăsurată și de extremă confuzie — aduse de crearea, în 1920, a României Mari unificate (Moldova, Muntenia, Transilvania). Evenimentul consfințește țelul secular al proiectului național românesc. Într-adevăr, țara se numără printre marii beneficiari ai păcii de la Versailles : cu o populație și o suprafață dublate, România obține recunoașterea, de către Marile Puteri, a recuperării Basarabiei și Bucovinei de Nord (de la URSS), a Transilvaniei și Banatului (de la Ungaria), a Dobrogei (de la Bulgaria). Pe acest fundal, pe scena culturală românească se afirmă grupul de tineri intelectuali foarte talentați, animați de o sensibilitate radical contestatară și anticonformistă, printre care, alături de Noica, se detașează E.M. Cioran, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, romancierul Mihail Sebastian, filozoful Mircea Vulcănescu. Începînd cu 1927, grupul se face cunoscut sub numele de Tînăra Generație. Este anul apariției, sub semnătura lui Mircea Eliade, a unui ciclu de douăsprezece texte intitulat „Itinerariu spiritual“, în care autorul îi îndeamnă pe cei în vîrstă de 20–25 de ani, copii sau adolescenți în timpul războiului, să se unească împotriva generației precedente. Textul, sub formă de program, provoacă o undă de șoc și constituie curînd o platformă de raliere a grupului, în care Eliade face figură de lider.⁴² Pentru această boemă citadină pornită contra ordinii stabilite, împlinirea visului național al „Unirii“ e departe de a constitui un fundal îndepărtat și indiferent. Perspectiva României Mari determină total noua conștiință de generație, literalmente obsedată de povara responsabilității sale istorice. Definiția pe care i-o va da mai tîrziu Eliade este semnificativă: el o